
**ANNALS OF THE POLISH ASSOCIATION
OF AGRICULTURAL AND AGRIBUSINESS ECONOMISTS**

ROCZNIKI NAUKOWE
STOWARZYSZENIA EKONOMISTÓW ROLNICTWA I AGROBIZNESU

Received: 02.11.2023

Acceptance: 04.11.2023

Published: 06.12.2023

JEL codes: Q1, Q5, Q18, Q56

Annals PAAAE • 2023 • Vol. XXV • No. (4)

License: Attribution 3.0 Unported (CC BY 3.0)

DOI: 10.5604/01.3001.0054.0916

WŁADYSŁAWA ŁUCZKA¹

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, Polska

**PROBLEMY ROZWOJU ROLNICTWA EKOLOGICZNEGO
W OPINII ROLNIKÓW**

Słowa kluczowe: rolnictwo ekologiczne, ograniczenia rozwoju, polityka rolna, opinia rolników, motywy rolników

ABSTRAKT. Celem artykułu jest określenie głównych problemów rolnictwa ekologicznego i ocena polityki wsparcia w zakresie rolnictwa ekologicznego. W badaniach wyodrębniono trzy grupy rolników ekologicznych, tj.: zaangażowanych, pragmatycznych i pragmatyczno-zaangażowanych. Następnie ustalono różnice i podobieństwa między grupami w identyfikowanych problemach i ograniczeniach rozwoju rolnictwa ekologicznego oraz ocenie polityki wsparcia. Wykorzystano w szczególności jakościowe metody badania ankietowego, które przeprowadzono wśród 154 gospodarstw ekologicznych. Na podstawie wyników badań stwierdzono, że chociaż rolnicy byli zainteresowani wytwarzaniem produktów metodami ekologicznymi, to napotykali na znaczne utrudnienia, m.in. agrotechniczne związane z zachwaszczeniem pól uprawnych oraz instytucjonalne i rynkowe. Badania dowiodły, że grupa rolników pragmatycznych różniła się od grup zaangażowanej i pragmatyczno-zaangażowanej zarówno pod względem motywów, którymi się kierowała przy wyborze sposobu uprawy, jak i ze względu na ocenę polityki rolnej i problemów rozwoju rolnictwa ekologicznego. Na poziomie polityki rolnej zachodzi potrzeba zwiększenia sprawności instytucjonalnej i prawnej oraz opracowania długofalowej strategii rozwoju rolnictwa ekologicznego. Badania mogą posłużyć do opracowania bardziej skutecznej polityki rozwoju rolnictwa ekologicznego przez podmioty administracji publicznej zaangażowane w jej implementację.

¹ Corresponding author: wladyslawa.luczka@up.poznan.pl

WSTĘP

Rolnictwo ekologiczne odgrywa ważną rolę społeczno-ekonomiczną i środowiskową, ponieważ przyczynia się do wzmocnienia nowych trendów w produkcji i konsumpcji żywności wysokiej jakości, a także do rozwoju zrównoważonego [Brzezina i. in. 2017]. Konsumenci doceniają przede wszystkim walory zdrowotne produktów ekologicznych [Kushwah i in. 2019] i główną motywacją do zakupu żywności ekologicznej jest przede wszystkim jej wysoka jakość prozdrowotna [Shepherd i in. 2005]. W decyzjach zakupowych konsumenci coraz częściej kierują się również motywami środowiskowymi [Thøgersen i in. 2015]. Jest to spowodowane rosnącą świadomością konsumentów, dotyczącą korzyści środowiskowych rolnictwa ekologicznego i jego znaczenia jako elementu składowego zrównoważonego rozwoju.

Rolnictwo ekologiczne ma znaczny potencjał, aby dopasować się do złożonych współzależności między produkcją rolną a środowiskiem naturalnym. Wiele badań wskazuje na to, że rolnictwo ekologiczne może być źródłem takich dóbr publicznych, jak: krajobraz, bioróżnorodność, dobrostan zwierząt, energia i klimat lub usługi na rzecz ekosystemu [Cristache i in. 2018]. Dlatego przewiduje się dalszy rozwój rolnictwa ekologicznego, zwłaszcza na obszarach o niekorzystnych warunkach dla rozwoju rolnictwa konwencjonalnego i o dużych możliwościach dostarczania środowiskowych dóbr publicznych. Niektóre badania wskazują na zagrożenia, które mogą pojawić się w przypadku upowszechnienia się rolnictwa ekologicznego, ze względu na to, że osiąga się w nim niższą efektywność w przeliczeniu na jednostkę wytworzonej produkcji niż w rolnictwie konwencjonalnym [Tal 2018]. Przyrost na dużą skalę powierzchni użytków rolnych, na których stosuje się metody ekologiczne może stanowić zagrożenie dla zapewnienia globalnego bezpieczeństwa żywnościowego. Dlatego warunek zapewnienia tego bezpieczeństwa stanowi granicę wzrostu udziału powierzchni ekologicznych użytków rolnych.

Rolnictwo ekologiczne w krajach Unii Europejskiej (UE) od wielu lat wykazuje się wysoką dynamiką rozwoju, ale jest ona niewystarczająca z punktu widzenia celów ilościowych przyjętych w strategii Europejskiego Zielonego Ładu [EC 2019, EC 2020]. Powierzchnia ekologicznych użytków rolnych w UE w 2019 roku wyniosła 14,6 mln ha, co stanowiło 8,1% ogólnej powierzchni użytków (na świecie było to 72,3 mln ha – 1,5% ogólnej powierzchni UR). W ostatnich 10 latach w krajach UE powierzchnia użytków pod uprawami ekologicznymi wzrosła o 6% [Willer i in. 2020]. Udział użytków ekologicznych zwiększył się w większości krajów, ale istnieją duże różnice między poszczególnymi państwami członkowskimi. Pozycja Polski w UE pod względem powierzchni i udziału ekologicznych użytków rolnych ulegała w ostatnich dwóch dekadach silnym zmianom [Łuczka i in. 2021]. Po okresie dynamicznego wzrostu powierzchni w latach 2004-2013, nastąpił jej znaczny spadek w latach 2014-2019. Obecnie rolnictwo ekologiczne

odbudowuje swoją pozycję, ale nie osiągnęło stanu z 2013 roku. Utrzymuje się trend spadkowy liczby gospodarstw ekologicznych. W latach 2013-2019 nastąpił spadek liczby takich gospodarstw o ponad 30% (z 26,6 tys. do 18,6 tys.). Od wielu lat Polska ma problemy z dostosowaniem krajowej podaży do zgłaszanego na rynku popytu na żywność ekologiczną. Rolnictwo ekologiczne cechuje się niskim poziomem produkcji i towarowości.

Do pozytywnych zjawisk, wzmacniających ten system rolnictwa należy zaliczyć wzrost średniej powierzchni gospodarstw ekologicznych do 27,4 ha oraz zapoczątkowanie procesów powiązania wsparcia finansowego gospodarstw ekologicznych z wielkością produkcji ekologicznej i sprzedażą na rynek. Ocenia się jednak, że osiągnięcie znacznego wzrostu udziału powierzchni ekologicznych użytków rolnych do 2030 roku będzie trudne. W 2019 roku udział ekologicznych użytków rolnych wyniósł 3,5%, natomiast cel zwiększenia powierzchni upraw ekologicznych dla Polski określono na poziomie 7%. Oznacza to podwojenie powierzchni upraw ekologicznych do 2030 roku. Działania zwiększające możliwości rozwojowe rolnictwa ekologicznego w Polsce w najbliższych latach będą zmierzać do wzrostu wskaźnika powierzchniowego, który zależy od bezpośredniego wsparcia rolnictwa ekologicznego i wzrostu towarowości gospodarstw [Prandecki i in. 2021].

Z uwagi na wyzwania, które stoją przed rolnictwem ekologicznym, zmierzające do znacznego zwiększenia udziału powierzchni użytków rolnych, podjęto próbę identyfikacji motywów prowadzenia ekologicznych gospodarstw oraz problemów i oczekiwań formułowanych przez rolników pod adresem instytucji kształtujących politykę rolną. Wyniki badań mają dostarczyć odpowiedzi na następujące pytania:

- jakie są cechy społeczno-demograficzne polskich rolników ekologicznych,
- jak ważne są motywy ekonomiczne prowadzenia gospodarstw ekologicznych, na tle motywów nieekonomicznych,
- jakie są różnice i podobieństwa rolników ekologicznych w postrzeganiu głównych problemów rolnictwa ekologicznego oraz w ocenie polityki jego wsparcia.

MATERIAŁ I METODYKA BADAŃ

Badaniami objęto gospodarstwa rolne, które prowadziły certyfikowaną produkcję ekologiczną na terenie Polski. Badania były dwuetapowe. W pierwszym etapie przeprowadzono wywiady z grupą nielosowo wybranych 24 rolników, prowadzących ekologiczne gospodarstwa. Listę rolników otrzymano z Inspekcji Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych. Celem wywiadów było wstępne rozpoznanie motywów podjęcia przez rolników decyzji o konwersji, określenie barier w prowadzeniu gospodarstwa, a także poznanie oceny polityki rozwoju rolnictwa ekologicznego. Informacje stanowiły

materiał wyjściowy do przygotowania ostatecznych badań ankietowych. W drugim etapie badań, zastosowano sondaż diagnostyczny z wykorzystaniem autorskiego kwestionariusza ankiety skierowanego w formie papierowej do rolników ekologicznych.

Badania ankietowe trwały od lutego do lipca 2023 roku. W pierwszej fazie badań wysłano 570 ankiet pocztą tradycyjną. Z uwagi na niewielkie zainteresowanie, badania dwukrotnie powtórzono. Kolejne 1560 ankiet wysłano pocztą tradycyjną i dodatkowo elektroniczną. W rezultacie otrzymano zwrot 154 ankiet. Kwestionariusz ankiety zawierał 26 zamkniętych pytań. W kilku pytaniach dotyczących siły znaczenia pewnych czynników/zjawisk zastosowano 5-stopniową skalę Likerta (1 – nie ma znaczenia, 5 – ma bardzo duże znaczenie). Do analizy uzyskanych wyników wykorzystano program SPSS, w tym również narzędzia statystyki opisowej i ANOVA-test.

Ankieta składała się z trzech części. Pierwsza część zawierała pytania dotyczące cech społeczno-demograficznych badanych gospodarstw (wiek, płeć, wykształcenie, rok rozpoczęcia produkcji ekologicznej, wielkość gospodarstwa). Druga część odnosiła się do sytuacji ekonomiczno-produkcyjnej gospodarstw (sposób nabycia ziemi, struktura upraw, struktura hodowli). Trzecia część składała się z pytań dotyczących identyfikacji przez rolników najważniejszych problemów rozwoju rolnictwa ekologicznego, polityki wsparcia, jej oceny w aspekcie finansowym, instytucjonalnym i regulacyjnym, oczekiwań w zakresie kierunków usprawnienia polityki wsparcia oraz przyszłych zamierzeń w kontekście zaniechania lub kontynuowania produkcji ekologicznej.

W kwestionariuszu ankiety wyodrębniono trzy typy rolników ekologicznych, przyjmując za kryterium podziału preferowane motywy i cele wyboru ekologicznego systemu gospodarstwa. Częściowo wzorowano się na podziale zastosowanym przez Johna Fairweathera [1999] i Ikę Darnhofer z zespołem badawczym [2005]. Wyróżniono grupy: zaangażowaną, pragmatyczną i pragmatyczno-zaangażowaną. W ankiecie zamieszczono wyjaśnienie kryteriów przyjętego wyróżnienia grup rolników. Przyjęto, że za grupę zaangażowaną (ideologiczną) uznaje się rolników, którzy największe znaczenie w procesie podejmowania decyzji przypisują wartościom i normom środowiskowym, etycznym i zdrowotnym. W wyborze ekologicznej metody gospodarowania przypisują tym czynnikom preferencyjne znaczenie. Grupę tą wyróżnia wysoka świadomość ekologiczna i ideologia środowiskowa. Do grupy pragmatycznej, która jest przeciwieństwem grupy zaangażowanej, zalicza się rolników, którzy w wyborze metody gospodarowania preferują korzyści ekonomiczne, takie jak: poziom wsparcia, opłacalność produkcji, poziom kosztów i wysokość premii cenowych oraz tych którzy kierują się maksymalizacją dochodu/przychodu. Trzecia grupa, pragmatyczno-zaangażowana stanowi w pewnym sensie połączenie obu wcześniejszych typów. Rolników z tej grupy cechuje brak jednoznacznie dominujących motywów i przypisywanie takiego samego znaczenia celom środowiskowym i ekonomicznym. Wybór metody gospodarowania przez tych rolników podyktowany jest potrzebą równoważenia obu tych celów.

WYNIKI BADAŃ

Z charakterystyki społeczno-demograficznej badanych rolników wynika, że dominowali wśród nich mężczyźni (73,8%). Ponad połowę stanowili mężczyźni w wieku 50 lat i więcej (tabela 1). Największy odsetek mężczyzn w tym wielu był w grupach zaangażowanej i pragmatyczno-zaangażowanej. Natomiast największy odsetek młodych respondentów w przedziale wiekowym 30-39 lat był w grupie rolników pragmatycznych. Prawie połowa badanych rolników miała wyższe wykształcenie (46,8%). Rolnicy posiadali gospodarstwa o stosunkowo dużej powierzchni w porównaniu do przeciętnej wielkości gospodarstw

Tabela 1. Wybrane charakterystyki badanych rolników

Charakterystyka		Udział [%]	Grupa rolników		
			zaangażowana	pragmatyczna	pragmatyczno-zaangażowana
Płeć	kobiety	26,2	37,1	13,3	23,3
	mężczyźni	73,8	62,9	86,7	76,7
Wiek [lata]	< 29	3,9	9,3	5,9	1,1
	30-39	14,3	11,6	29,4	13,3
	40-49	22,7	11,6	23,5	28,9
	50-59	29,2	39,5	11,8	26,7
	≥ 60	29,9	27,9	29,4	30,0
Wykształcenie	podstawowe/ gimnazjalne	2,6	2,3	5,9	2,2
	zasadnicze zawodowe	14,3	9,3	35,3	11,1
	średnie	36,4	27,9	23,5	42,2
	wyższe	46,7	60,5	35,3	44,5
Powierzchnia gospodarstwa [ha]	< 5	10,4	16,3	0	10,0
	5-10	9,7	14,0	5,9	6,7
	10-20	22,1	27,9	17,6	20,0
	20-50	26,0	20,9	23,5	30,0
	50 i więcej	31,8	20,9	52,9	33,3
Okres prowadzenia gospodarstwa ekologicznego [lata]	5 i mniej	5,9	2,6	13,4	6,4
	6-10	11,1	20,5	20,0	5,0
	11-15	18,5	12,8	33,3	19,0
	16 i więcej	64,5	64,1	33,3	69,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

ekologicznych w kraju. W Polsce średni obszar tych gospodarstw w 2023 roku wynosił 27,4 ha, a w badanej grupie kształtował się na poziomie 85,3 ha. Minimalna powierzchnia wynosiła 1,4 ha, a maksymalna 2905 ha. Większość badanych rolników miała duży staż w prowadzeniu gospodarstwa ekologicznego, wynoszący 16 lat i więcej (64,1%). Większość z nich przeszła na ekologiczny system gospodarowania po akcesji Polski do UE. Można zatem uznać, że rolnicy z ponad 20-letnim stażem mają wyrobioną opinię na temat możliwości rozwojowych rolnictwa ekologicznego i polityki rolnej w tym zakresie. Ich opinia może być również znacząca w określeniu głównych przyczyn stagnacji rolnictwa ekologicznego w Polsce i sposobów jej przezwyciężenia.

W tabeli 2 przedstawiono motywy, którymi kierowali się rolnicy, podejmując decyzję o prowadzeniu gospodarstwa w systemie ekologicznym. Nie wszystkie wskazane w ankiecie motywy były istotne w podjęciu tej decyzji (motywy istotne w 3 badanych grupach rolników oznaczono w tabeli 2 symbolem *). Największe znaczenie, z rangą na poziomie 3 i powyżej w skali Likreta, miały cztery motywy: wysokie wsparcie (3,83), proekologiczna filozofia i styl życia (3,32), zdrowie własne i rodziny (3,27) oraz system przekonań i etyka (3,0).

Tabela 2. Motywy prowadzenia gospodarstwa rolnego w systemie ekologicznym

Motywy	Średnia	Grupa rolników			p-value
		zaanga- żowana	pragma- tyczna	pragmatyczno- zaangażowana	
Wysokie dotacje do gospodarstw ekologicznych	3,83	2,00	4,06	2,91	0,000*
Wyższe ceny produktów ekologicznych	2,43	2,33	3,20	2,90	0,194
Niskie koszty produkcji	1,96	1,62	3,63	2,23	0,000*
Rosnący potencjał rynku żywności ekologicznej	2,25	2,63	1,67	2,91	0,056
Posiadane zasoby (ziemi, pracy)	2,30	2,68	2,20	2,86	0,219
Poprawa jakości produktów	2,54	3,49	1,33	3,19	0,000*
Zdrowie własne i rodziny	3,27	4,03	2,13	3,92	0,000*
Proekologiczna filozofia i styl życia	3,32	3,62	1,20	3,64	0,000*
System przekonań i etyka	3,00	3,85	1,10	3,79	0,000*

* poziom istotnej różnicy przy $p < 0,050$

Źródło: badania własne

Z analizy czynników, które miały wpływ na decyzje rolników o przestawieniu się na ekologiczny system gospodarowania wynika, że podobnymi motywami kierowała się grupa rolników zaangażowanych i grupa rolników pragmatyczno-zaangażowanych. Natomiast grupa rolników pragmatycznych miała odmienne motywy. W grupie rolników zaangażowanych zdrowie własne i rodziny wskazano jako motyw o najważniejszym znaczeniu. Motyw ten w 5-stopniowej skali Likerta osiągnął najwyższą wartość na poziomie 4,03, na drugim miejscu, z wartością 3,85, znalazł się system przekonań i etyka, a na trzecim proekologiczna filozofia i styl życia, z wartością 3,62. Te same czynniki miały również główne znaczenie w grupie rolników pragmatyczno-zaangażowanych, z tym że ich ranga była mniejsza. Dla tych dwóch grup rolników ważne znaczenie miały zatem motywy, które można zakwalifikować do społecznych i środowiskowych, związanych z postrzeganiem znaczenia rolnictwa ekologicznego nie tylko w aspekcie ekonomicznym, ale szerszym, jako specyficznej formy gospodarowania. Natomiast grupa rolników pragmatycznych wyraźnie się różniła od dwóch pozostałych, przypisując najważniejsze znaczenie motywom ekonomicznymi, wśród których największą rangę przypisano wysokim dotacjom (wartość 4,06) i niskim kosztom produkcji (3,63) oraz wysokim cenom żywności ekologicznej (3,20).

Celem przeprowadzonych badań było również poznanie opinii rolników na temat przyczyny rezygnacji z prowadzenia gospodarstwa rolnego w systemie ekologicznym. Poznanie tej opinii ma ważne znaczenie poznawcze, z uwagi na dużą skalę zjawiska rezygnacji z prowadzenia gospodarstw ekologicznych w Polsce w ostatnich latach. Ma ono również ważne znaczenie praktyczne, ponieważ identyfikacja tych przyczyn może skutkować podjęciem działań zapobiegawczych, ukierunkowanych na ograniczenie i likwidację potencjalnych barier rozwoju rolnictwa ekologicznego. Większość badanych rolników przypisywała wysokie znaczenie wielu czynnikom zaniechania produkcji ekologicznej (tabela 3). Były to zarówno czynniki techniczne, jak i rynkowe, prawne i administracyjne. Najwyższą rangę, z wartością na poziomie 3,65-3,60, przypisano problemom związanym z zachwaszczeniem pól uprawnych (3,65), wysoką pracochłonnością (3,64), niedostateczną opłacalnością produkcji (3,61), zbyt niskim wsparciem finansowym (3,60) i niskimi plonami (3,60).

Odpowiedzi na pytanie o przyczyny rezygnacji były zróżnicowane w trzech wyróżnionych grupach rolników. Istotne różnice pomiędzy badanymi grupami wystąpiły dla takich przyczyn, jak niedostateczna opłacalność produkcji, wysoka pracochłonność i problemy z zachwaszczeniem pól. Przy czym, grupa rolników pragmatycznych w swoich wypowiedziach różniła się od dwóch pozostałych badanych grup. Grupa rolników zaangażowanych największe znaczenie przypisywała uciążliwej biurokracji i kontroli (3,80). Ponadto, duże znaczenie miały niedostateczna opłacalność produkcji (3,72) i wysoka pracochłonność (3,68). W grupie rolników pragmatycznych wśród wielu wskazywanych przyczyn rezygnacji, na trzech pierwszych miejscach o największym

Tabela 3. Przyczyny rezygnacji z prowadzenia gospodarstwa rolnego w systemie ekologicznym

Przyczyny rezygnacji	Średnia	Grupa rolników			p-value
		zaanga- żowana	pragma- tyczna	pragmatyczno- zaangażowana	
Zakończenie 5-letniego programu wsparcia	2,92	3,08	2,93	2,89	0,560
Zbyt niskie wsparcie finansowe	3,60	3,32	3,88	3,70	0,504
Niskie plony	3,60	3,45	3,93	3,63	0,674
Niedostateczna opłacalność produkcji	3,61	3,72	2,93	3,74	0,038*
Wysoka pracochłonność	3,64	3,68	2,71	3,84	0,021*
Problemy z zachwaszczeniem pól uprawnych	3,65	3,45	3,60	3,84	0,012*
Problemy ze zbytem płodów ekologicznych	3,28	3,05	3,47	3,36	0,768
Niskie premie cenowe za produkty ekologiczne	3,42	3,41	3,43	3,46	0,720
Duża odległość od rynku zbytu	2,66	2,55	2,86	2,72	0,485
Uciążliwa biurokracja i kontrole	3,58	3,80	3,14	3,59	0,257
Częste zmiany regulacji prawnych	3,23	3,38	3,36	3,19	0,253
Brak wiedzy i umiejętności	2,54	2,73	2,57	2,48	0,441
Ograniczony dostęp do szkoleń	2,36	2,68	2,79	2,15	0,197
Niskie wsparcie instytucjonalne	2,88	2,92	3,07	2,84	0,907

* poziom istotnej różnicy przy $p < 0,050$

Źródło: badania własne

znaczeniu (w skali Likerta powyżej 3) znalazły się: niskie plony (3,93), zbyt niskie wsparcie finansowe (3,88) i problemy z zachwaszczeniem pól (3,60). Wśród innych przyczyn wskazano na problemy ze zbytem (3,47), niskie premie cenowe (3,43) i częste zmiany regulacji prawnych (3,36). W grupie rolników pragmatyczno-zaangażowanych główne znaczenie według przypisywanych rang miała wysoka pracochłonność (3,84) i problemy z zachwaszczeniem (3,84).

Rolników zapytano również o czynniki, które wpływają pozytywnie na ich chęć pozostania w systemie rolnictwa ekologicznego (tabela 4). Dla wszystkich badanych grup najbardziej istotnym działaniem byłoby zwiększenie wsparcia finansowego (4,15), zmniejszenie biurokratycznych procedur i obciążeń regulacyjnych (4,07) oraz

wspieranie działań służących zwiększeniu popytu na żywność ekologiczną (4,03). Wśród środków zapobiegawczych wysokie znaczenie przypisano również takim działaniom, jak zwiększenie skuteczności polityki promocyjnej rolnictwa i żywności ekologicznej (3,98) oraz usprawnienie systemu wsparcia (3,88). Większe podobieństwo w odpowiedziach na to pytanie odnotowano w grupach rolników zaangażowanych i pragmatyczno-zaangażowanych.

Tak jak w poprzednich pytaniach dotyczących motywów wyboru ekologicznego systemu gospodarowania i przyczyn jego zaprzestania, w grupie rolników pragmatycznych większe znaczenie miały czynniki ekonomiczne, a wśród nich zwiększenie dopłat. Dodatkowo, grupa rolników pragmatycznych w większym stopniu, w porównaniu z innymi grupami, przypisywała wysokie znaczenie zmniejszeniu biurokratycznych procedur i obciążeń regulacyjnych jako środka, który może przeciwdziałać rezygnacji z prowadzenia gospodarstwa ekologicznego.

Tabela 4. Propozycje środków zapobiegania rezygnacji rolników z prowadzenia gospodarstwa w systemie ekologicznym

Propozycje	Średnia	Grupa			p-value
		zaangażowana	pragmatyczna	pragmatyczno-zaangażowana	
Zwiększenie wsparcia finansowego	4,15	4,05	4,59	4,09	0,416
Usprawnienie systemu wsparcia	3,88	3,75	3,43	4,03	0,427
Wsparcie kreowania większego popytu na żywność ekologiczną	4,03	4,10	3,79	4,04	0,928
Zwiększenie skuteczności polityki promocyjnej rolnictwa i żywności ekologicznej	3,98	4,08	3,64	4,01	0,623
Zmniejszenie biurokratycznych procedur i obciążeń regulacyjnych	4,07	4,02	4,50	4,08	0,067
Uproszczenie procedur certyfikacji	3,28	3,28	3,27	3,29	0,992
Zwiększenie transferu nowoczesnej wiedzy z zakresu rolnictwa ekologicznego	3,30	3,71	3,14	3,12	0,281
Usprawnienie doradztwa rolniczego	3,47	3,47	3,71	3,42	0,919

Źródło: badania własne

Badani rolnicy dość nisko ocenili obecny system wsparcia rolnictwa ekologicznego (tabela 5). W 5-stopniowej skali Likerta najwyższą ocenę przypisano poziomowi wsparcia (2,55), natomiast najniższą – wsparciu, które związane jest ze sprzedażą produkcji (2,16) i uzależnieniu wsparcia trwałych użytków zielonych i powierzchni paszowej od obsady zwierząt (2,22). Najniżej system wsparcia rolnictwa ekologicznego oceniła grupa rolników zaangażowanych. Po tym względem była ona bardziej krytyczna niż dwie pozostałe grupy rolników. Rolnicy z grupy pragmatycznej wyższej ocenili system wsparcia, gdyż dla nich miał on duże znaczenie w aspekcie ekonomicznym prowadzonej działalności. Wydaje się więc, że ich ocena jest bardziej miarodajna niż pozostałych grup rolników. Oznacza to również, że wielkość dotacji nie wymaga takich zmian i uwagi decydentów polityki rolnej, jak inne elementy systemu wsparcia rolnictwa ekologicznego.

Tabela 5. Ocena systemu wsparcia rolnictwa ekologicznego

Wyszczególnienie	Średnia	Grupa rolników			p-value
		zaangażowana	pragmatyczna	pragmatyczno-zaangażowana	
Wymagania administracyjne	2,32	2,28	2,69	2,29	0,450
Poziom dotacji	2,55	2,29	2,88	2,61	0,350
Biurokracja związana z uzyskaniem wsparcia	2,33	2,13	2,38	2,40	0,696
Wsparcie związane ze sprzedażą produkcji	2,16	1,82	2,40	2,26	0,200
Uzależnienie wsparcia do TUZ i powierzchni paszowej od obsady zwierząt	2,22	2,26	2,87	2,13	0,149

Źródło: badania własne

Ważnym zagadnieniem poruszonym w badaniach była identyfikacja przez rolników najważniejszych problemów rozwoju rolnictwa ekologicznego. Większość wymienionych w ankiecie problemów była istotna dla ogółu badanych rolników (tabela 6). Niemniej jednak, największe znaczenie miały takie problemy, jak: słaba pozycja przetargowa rolników na rynku (4,19), brak długofalowej strategii promocji rolnictwa ekologicznego (3,97), rosnąca biurokracja i obciążenia administracyjne (3,88) oraz problemy ze zbytem (3,82). Badane grupy rolników różniły się ważnością wskazywanych problemów rozwoju rolnictwa ekologicznego. Grupa rolników pragmatycznych przypisała szczególnie wysokie znaczenie bardzo wielu problemom. Identyfikowane przez tę grupę problemy o wysokim znaczeniu, z wartością wskaźnika Likerta powyższej 4, to: problemy ze zbytem (4,47), brak długofalowej strategii rozwoju rolnictwa ekologicznego (4,47), niska skuteczność

Tabela 6. Największe problemy rozwoju rolnictwa ekologicznego

Przyczyny	Średnia	Grupa rolników			p-value
		zaanga- żowana	pragmatyczna	pragmatyczno- zaangażowana	
Mała skala produkcji	3,37	3,59	3,24	3,38	0,027*
Wysokie ryzyko działalności	3,65	3,64	3,73	3,69	0,448
Problemy ze zbytem	3,82	3,95	4,47	3,71	0,003*
Słabo rozwinięte przetwórstwo	3,75	3,79	4,33	3,73	0,007*
Słaba pozycja przetargowa rolników ekologicznych na rynku	4,19	4,00	4,19	4,38	0,003*
Rosnąca rola sieci handlowych na rynku żywności ekologicznej	3,55	3,22	3,53	3,76	0,036*
Brak samoorganizacji rolników	3,49	3,50	3,60	3,50	0,610
Rosnąca biurokracja i obciążenia administracyjne rolników ekologicznych	3,88	3,71	4,33	3,93	0,114
Niejasność przepisów	3,56	3,19	4,40	3,65	0,001*
Brak długofalowej strategii rozwoju rolnictwa ekologicznego	3,97	3,79	4,47	4,06	0,001*
Niska skuteczność promocji rolnictwa ekologicznego	3,80	4,00	4,27	3,69	0,043*

* poziom istotnej różnicy przy $p < 0,050$

Źródło: badania własne

promocji (4,27), słabo rozwinięte przetwórstwo (4,33), niejasność przepisów (4,40) oraz rosnąca biurokracja i obciążenia administracyjne (4,33). W dwóch pozostałych grupach rolników, tj. zaangażowanych i pragmatyczno-zaangażowanych, problemom tym przypisano wysokie znaczenie, ale mniejsze niż w grupie pragmatycznej. Warto podkreślić, że w jednym przypadku wszystkie trzy grupy były zgodne i oceniły bardzo wysoko jeden kluczowy problem – słabą pozycję przetargową rolników ekologicznych na rynku. W skali Likerta znaczenie tego problemu osiągnęło we wszystkich grupach wartość powyżej 4. Wyniki badań wskazują, że rolnicy przypisują relatywnie większe znaczenie problemom związanym z polityką rolną i ograniczeniami zewnętrznymi niż problemom, których rozwiązanie zależy bezpośrednio od samych gospodarstw, np. brak samoorganizacji rolników lub mała skala produkcji. Ich oczekiwania w zakresie rozwiązywania problemów rolnictwa ekologicznego były ukierunkowane w znacznym stopniu na politykę rolną.

WNIOSKI

Badania dowiodły, że grupa rolników pragmatycznych różni się od grup zaangażowanej i pragmatyczno-zaangażowanej, zarówno motywami, którymi kieruje się przy wyborze metody gospodarowania, jak i oceną polityki rolnej oraz problemów rozwoju rolnictwa ekologicznego. W procesie decyzji o wyborze metody gospodarowania rolnicy ekologiczni kierowali się nie tylko czynnikami ekonomicznymi, ale także środowiskowymi i społecznymi. Pod tym względem byli niejednorodną populacją. Wśród trzech wyodrębnionych grup gospodarstw, dwie grupy (zaangażowana i zaangażowana-pragmatyczna) przypisywały podobne znaczenie motywom związanym ze zdrowiem i środowiskiem. Natomiast grupa pragmatyczna przypisywała największe znaczenie motywom ekonomicznym, w szczególności wysokim dotacjom do rolnictwa ekologicznego.

Badani rolnicy zidentyfikowali wiele problemów rozwoju rolnictwa ekologicznego, związanych głównie z rynkiem i polityką rolną. Największe znaczenie miały takie problemy, jak: słaba pozycja przetargowa rolników na rynku, brak długofalowej strategii promocji rolnictwa ekologicznego, rosnąca biurokracja i obciążenia administracyjne oraz problemy ze zbytem. Z przeprowadzonych badań wynika, że instytucje ustawodawcze i organizacje certyfikujące rolnictwo ekologiczne powinny podjąć działania zmierzające do zredukowania lub przynajmniej uproszczenia stosowanych procedur. W celu zmniejszenia ograniczeń po stronie podaży, wskazane jest wspieranie działań na rzecz zrzeszania się rolników ekologicznych, które mogą przyczynić się do wzmocnienia ich udziału w łańcuchach dostaw żywności. Ważne znaczenia mają również działania skracające łańcuchy dostaw, dzięki sprzedaży produktów na lokalnym rynku. Ich rola się zmienia i jest coraz bardziej doceniana przez konsumentów, wraz ze zmianą świadomości w kierunku większego zrównoważenia diety żywnościowej. Dlatego trwały rozwój rolnictwa ekologicznego powinien ściśle korespondować z działaniami ukierunkowanymi na wzrost świadomości konsumentów w zakresie zalet żywności ekologicznej.

Na poziomie polityki rolnej zachodzi potrzeba zwiększenia sprawności instytucjonalnej i prawnej oraz opracowania długofalowej strategii rozwoju rolnictwa ekologicznego. Badania mogą być wykorzystane do opracowania bardziej skutecznej polityki rozwoju rolnictwa ekologicznego przez podmioty administracji publicznej zaangażowane w jej implementację.

BIBLIOGRAPHY

- Brzezina Natalia, Katharina Biely, Ariella Helfgott, Birgit Kopainsky, Joost Vervoort, Erik Mathijs. 2017. Development of organic farming in Europe at the crossroads: looking for the way forward through system archetypes lenses. *Sustainability* 9 (5): 821.
- Cristache Silvia-Elena, Mariana Vuta, Erika Marin, Sorin-Iulian Cioaca, Mihai Vuță. 2018. Organic versus conventional farming – a paradigm for the sustainable development of the European countries. *Sustainability* 10 (11): 4279. DOI: 10.3390/su10114279.
- Darnhofer Ika, Walter Schneeberger, Bernhard Freyer. 2005. Converting or not converting to organic farming in Austria: Farmer types and their rationale. *Agriculture and Human Values* 22: 39-52. DOI:10.1007/s10460-004-7229-9.
- EC (European Commission). 2019. Communication from the Commission to the European Parliament, The European Council, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of the Regions, “The European Green Deal”. European Commission: Brussels.
- EC (European Commission). 2020. Communication from the Commission to the European Parliament, The European Council, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of the Regions, ”Farm to fork strategy for a fair, healthy and environmentally friendly food system”. European Commission: Brussels.
- Fairweather John. 1999. Understanding how farmers choose between organic and conventional production: Results from New Zealand and policy implications. *Agriculture and Human Values* 16 (1): 51-63. DOI: 10.1023/A:1007522819471.
- Kushwah Shiksha, Amandeep Dhir, Mahim Sagar, Bhumika Gupta. 2019. Determinants of organic food consumption. A systematic literature review on motives and barriers. *Appetite* 143: 104402. DOI: 10.1016/j.appet.2019.104402.
- Łuczka Władysława, Sławomir Kalinowski, Nadia Shmygol. 2021. Organic farming support policy in a sustainable development context: a Polish case study. *Energies* 14 (14): 4208. DOI: 10.3390/en14144208.
- Prandecki Konrad, Wioletta Wrzaszcz, Marek Zieliński. 2021. Environmental and climate challenges to agriculture in Poland in the context of objectives adopted in the European Green Deal strategy. *Sustainability* 13 (18): 10318. DOI: 10.3390/su131810318.
- Shepherd Richard, Maria Magnusson, Per-Olow Sjöden. 2005. Determinants of consumer behavior related to organic foods. *AMBIO: A Journal of the Human Environment* 34 (4/5): 352-359. DOI: 10.1639/0044-7447(2005)034[0352:docbrt]2.0.co;2.
- Tal Alon. 2018. Making conventional agriculture environmentally friendly: Moving beyond the glorification of organic agriculture and the demonization of conventional agriculture. *Sustainability* 10 (4): 1078. DOI: 10.3390/su10041078.
- Thøgersen John, Marcia Dutra de Barcellos, Marcelo Gattermann Perin, Yanfeng Zhou. 2015. Consumer buying motives and attitudes towards organic food in two emerging markets: China and Brazil. *International Marketing Review* 32 (3/4): 389-413.
- Willer Helga, Bernhard Schlatter, Jan Travnicek, Laura Kemper, Julia Lernoud. 2020. *The world of organic agriculture. Statistics and emerging trends*. Bonn: Research Institute of Organic Agriculture FiBL and IFOAM – Organics International, <https://orgprints.org/34568/>.

PROBLEMS OF ORGANIC AGRICULTURE DEVELOPMENT IN THE FARMERS' OPINION

Key words: organic farming, development obstacles, agricultural policy,
farmers' opinion, farmers' motives

ABSTRACT. The aim of the article was to determine the main problems of organic farming and to evaluate the support policy towards organic farming. The research distinguished three groups of organic farmers: committed, pragmatic, and pragmatic-involved, and then determined the differences and similarities of these groups concerning the identified problems and limitations in the development of organic farming and the assessment of support policy. In this study used qualitative survey methods conducted among 154 organic farms. The research results found that although farmers are interested in producing products using organic methods, they encounter significant difficulties: agrotechnical (related to weed infestation of agricultural fields), institutional, and market difficulties. The research has proven that the group of pragmatic farmers differs from the engaged and pragmatic-involved groups in terms of motives, as well as in the assessment of agricultural policy and the problems of developing organic farming. At the level of agricultural policy, there is a need to increase institutional and legal efficiency and establish a long-term strategy for developing organic agriculture. This study can be used to design a more effective policy for the growth of organic agriculture by public administration entities involved in its implementation.

AUTHOR

WŁADYSŁAWA ŁUCZKA, PROF. DR HAB.

ORCID: 0000-0002-1997-8119

Poznań University of Life Sciences, Poland

Faculty of Economics, Department of Economics

e-mail: wladyslawa.luczka@up.poznan.pl

Proposed citation of the article:

Łuczka Władysława. 2023. Problemy rozwoju rolnictwa ekologicznego w opinii rolników. *Annals PAAAE* XXV (4): 283-296.